

УДК: 911.3:712.253(447.64)

**РЕКРЕАЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ ТА ПОТЕНЦІАЛ БОТАНІЧНОЇ
ПАМ'ЯТКИ ПРИРОДИ «СТАРІ ДУБИ» М. ЗАПОРІЖЖЯ**

Чонгова А.С., к.б.н., доцент

(Дніпровський державний аграрно-економічний університет)

**RECREATIONAL ATTRACTIVENESS AND POTENTIAL OF THE
BOTANICAL MONUMENT OF NATURE "OLD OAKS" OF
ZAPORIZHZYA**

Chonhova A., Ph.D, docent

(Dnipro State Agrarian and Economic University)

Вступ. Останнім часом багато уваги приділяється питанню збереження різноманіття рослин як цінної складової нашої природної спадщини [4, 7]. Краса дикої природи, що лишилася на заповідних територіях, у сучасному, антропогенно трансформованому світі дедалі більше набуває значимості [1]. Тому, виникає крайня потреба у вивченні та відтворенні корінних деревостанів, які у майбутньому зможуть відігравати першочергову роль у збереженні біорізноманіття та культурно-історичного надбання краю [6].

Ботанічна пам'ятка «Старі дуби» (м. Запоріжжя) має величезне значення як пам'ятка природи. Природоохоронний статус ця територія отримала в 1972 році. Природно-історична цінність об'єкту полягає в тому, що він є залишком природного дубового лісу в якому зростає біогрупа дерев-довгожителів *Quercus robur* L. (близько 70 екземплярів) у віці 250–300 років. Сам природний ліс піддався вирубці в період будівництва Олександрівської фортеці в 70-ті роки XVIII сторіччя і утворення навколо фортеці міста Олександрівськ (сучасне Запоріжжя).

Для подальшого збереження та відтворення цієї унікальної природної території потрібно регулярно проводити моніторинг змін видового різноманіття, оцінки життєвого стану насаджень, естетичної цінності, рекреаційного навантаження та перспективи використання в сучасних умовах [3]. Тому, ми вирішили дослідити ці показники.

Матеріали і методи. Об'єктом дослідження стала ботанічна пам'ятка природи «Старі дуби» площею 5 га, що знаходиться в південній частині ЦПКіВ «Дубовий гай» в маловідвідуванній зоні тихого відпочинку.

Облік насаджень здійснювали під час натурних обстежень та польових маршрутних досліджень. Для оцінки видового різноманіття дендрофлори розраховано індекс різноманіття Шеннона (H).

Для естетичної оцінки ми використали методику Кучерявого В. П. [2], що була розроблена для паркових ландшафтів. Для виявлення відповідності природної території його статусу заповідності, оцінку естетичності ми визначали згідно із методичними рекомендаціями щодо проведення естетичної оцінки території з метою заповідання (2003).

Рекреаційне навантаження на території парків визначали за «Временной методикой определения рекреационных нагрузок...» (1987) і виражали

кількістю відвідувачів за одиницю часу на одиницю площі за певний проміжок часу (людино-доба./га). Встановлювали стадію рекреаційної дигресії та ступінь стійкості насадження.

Кількісну оцінку ступеня пошкодження дерев визначали за шкалою Н. П. Красинського (1950), вдосконалену Ю. З. Кулагіним (1974). Життєвий стан деревостану обчислювали за формулою А. М. Алексєєва (1989).

Результати. Під час аналізу дендрофлори території ботанічної пам'ятки «Старі дуби» нами виявлено 35 видів деревних рослин, що відносяться до 17 родин. Загалом, домінуючими видами в деревостані є *Quercus robur* L. (25 % від загальної кількості дерев), *Fraxinus lanceolata* Borkh. (19 %) та *Populus alba* L. (16 %). Інші види (*Ulmus glabra* Huds., *Tilia platyphyllos* Scop., *Populus tremula* L., *Acer platanoides* L.) складають від 3 до 6%. Чагарниковий ярус (з висотою 3 м) є не дуже виражений, утворений *Cornus alba* L., *Amorpha fruticosa* L., *Acer tataricum* L., *Lonicera tatarica* L.

Для оцінки біорізноманітності ми застосували індекс Шеннона (H), який характеризує число наявних видів та рівномірність розподілу їхньої чисельності (кількісну долю). Цей показник є вищим за середнє, і складає 3,99.

Порівняння отриманих нами результатів з даними останнього інвентаризаційного дослідження в 1991 році [5], свідчить, що кількість дерев в заповідній зоні зменшилася на 71 %, а кількість чагарників – на 73 %, кількість видів зменшилось майже на 9 %, при цьому зникло 10 видів і з'явилося 6 нових.

Для характеристики рекреаційної привабливості об'єкта ми оцінили естетичні якості ботанічної пам'ятки. Згідно естетичної оцінки паркових ландшафтів за В.П Кучерявим пам'ятка природи «Старі дуби» відноситься до II класу естетичної цінності, що характеризується певною одноманітністю видовим різноманіття насаджень, відсутністю дендрологічних акцентів та мальовничих місць для споглядання.

Відповідно до оцінки естетичної цінності об'єктів з метою заповідання, пам'ятка природи «Старі дуби» має 22 бали, що відповідає вимогам об'єкта ПЗФ місцевого значення. Цей показник знаходиться на верхній межі своєї категорії і лише на 2 бали нижча від категорії об'єктів ПЗФ загальнодержавного значення.

Регулювання рекреаційного навантаження – це один з методів збереження, раціонального використання і відтворення природних комплексів, природної і культурної цінності заповідних об'єктів. Згідно з нашими дослідженнями, територія ботанічної пам'ятки «Старі дуби» перебуває на першій стадії дигресії, насадженню властивий 2 ступінь стійкості. Рекреаційне навантаження складає 1,36 люд.-доба/га, що в 16,8 разів менше максимально допустимого для цього об'єкту.

Низька відвідуваність території пояснюється спрямованою концентрацією відвідувачів в спеціально підготовленні для масового відпочинку місця, що сприяє збереженню паркових насаджень. Таке перенаправлення рекреаційних потоків є дієвим способом оберігання заповідних територій, що призводить до зниження антропогенного впливу та

підвищення рекреаційної привабливості об'єкту.

Оцінка стану деревостану парку дозволяє визначити причинну обумовленість змін, прогнозувати розвиток фітоценозу та встановити межу оборотності її дигресії. Розрахунок індексу життєвого стану насадження ботанічної пам'ятки показав, що деревостан характеризується як «неушкоджений» ($I = 0,74$), при цьому 88% усіх дерев класифікуються як неушкоджені чи слабо пошкоджені.

З огляду на масштабну реконструкцію ЦПКіВ «Дубовий гай», для збереження та розвитку ботанічної пам'ятки природи «Старі дуби» необхідне впровадження додаткових заходів зокрема: розробка проекту розвитку заповідної території, який буде включати екостежку; відновлення втрачених дендрокомпозицій; збагачення видового складу насаджень автохтонними рослинами (аборигенними); посадка рослин-дублерів в місцях відмираючих цінних рослин; проведення екскурсійного відвідування заповідної території; заборона на пересування автотранспорту; заборона проведення пікніків та розпалення багать тощо.

Висновки. Таким чином, аналіз отриманих результатів дозволяє оцінити потенціал та перспективи рекреаційного використання ботанічної пам'ятки «Старі дуби». Оскільки, територія має високі показники естетичної цінності, а науковий та історичний потенціал ботанічної пам'ятки повноцінно не використовується, ми пропонуємо створення екостежки, яка б проходила біля основних мікрогруповань віковичних дубів. Враховуючи незначне фактичне рекреаційне навантаження на ділянку та високий показник життєвого стану насадження, додаткове залучення туристичних потоків до заповідного об'єкту не буде нести значного негативного впливу на стійкість природнього фітоценозу.

Список використаних джерел

1. Гетьман В. І. Пейзажне різноманіття заповідних ландшафтів: критерії оцінки. *Довкілля та здоров'я*. 2007. № 4. С. 21–26.
2. Кучерявий В. П. Озеленення населених місць. Львів. Світ, 2008. 456 с.
3. Леонова С.В. Методичні підходи та критерії оцінки рекреаційних територій *Вісник ОНУ. Сер.: Географічні та геологічні науки*. 2013. Т. 18, Вип. 2(18). С. 73–81.
4. Стойко С. М. Основи фітосозології та її завдання у збереженні фітогенофонду і фітоценофонду. *Український ботанічний журнал*. 2011. 68, № 3. С. 331–351.
5. Чонгова А. С. Зміна породного складу дубового деревостану у парку «Дубовий гай» м. Запоріжжя. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Лісівництво і декоративне садівництво»*. 2011. Вип. 164, Ч. 3, С. 321–326.
6. Шеляг-Сосонко Ю. Р. Біорізноманітність наука і суспільство. *Український ботанічний журна*. 2011. 68, № 1. С. 21–34.
7. Якимчук А.Ю. Принципи збереження біорізноманіття відповідно до стратегії розвитку державної екологічної мережі. *Науковий вісник Академії муніципального управління: Серія «Управління»*. 2014. Вип. 1.